

**РОЗДІЛ 17**  
**ФІСКАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ФУНКЦІОНУВАННЯ**  
**СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ**  
**В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ**

**Матвійчук Л. О.**

**ВСТУП**

Сучасний етап розвитку економіки характеризується високим рівнем невизначеності, посиленням глобалізаційних процесів, швидкими технологічними змінами та зростанням впливу зовнішніх і внутрішніх шоків на господарську діяльність суб'єктів підприємництва. Особливої актуальності ці тенденції набувають в умовах економічної нестабільності, що супроводжується коливанням макроекономічних показників, змінами податкового законодавства, інфляційними процесами, зниженням інвестиційної активності та посиленням фіскального навантаження. У таких умовах важливого значення набуває формування ефективного фіскального середовища, яке здатне забезпечити стабільність функціонування суб'єктів господарювання, стимулювати їх розвиток та сприяти підвищенню конкурентоспроможності національної економіки.

Фіскальне середовище є важливою складовою економічної системи держави, оскільки визначає умови формування доходів бюджету, регулює господарську діяльність суб'єктів підприємництва та впливає на інвестиційну привабливість економіки. Водночас фіскальна політика виступає інструментом державного впливу на економічні процеси, забезпечуючи баланс між потребами бюджету та стимулюванням підприємницької активності. У період економічної нестабільності роль фіскального середовища значно посилюється, оскільки саме від його ефективності залежить здатність суб'єктів господарювання адаптуватися до змін, мінімізувати ризики та забезпечувати стабільність своєї діяльності.

Особливого значення набуває проблема управління податковими ризиками суб'єктів господарювання, що виникають у процесі взаємодії бізнесу з фіскальними органами. В умовах економічної нестабільності такі ризики значно посилюються, що впливає на фінансову стійкість підприємств та їхню інвестиційну активність.

Крім того, сучасні трансформаційні процеси в економіці зумовлюють необхідність перегляду підходів до формування фіскальної політики. Важливим завданням держави є створення такого фіскального середовища, яке б забезпечувало баланс між фіскальною функцією держави та стимулюванням економічного розвитку. У цьому контексті особливого значення набувають питання оптимізації податкового навантаження, удосконалення системи податкового адміністрування, запровадження цифрових технологій у сфері фіскального регулювання та підвищення прозорості податкових процедур.

Актуальність дослідження фіскального середовища функціонування суб'єктів господарювання в умовах економічної нестабільності обумовлена також необхідністю підвищення ефективності державної економічної політики, спрямованої на підтримку бізнесу та забезпечення стабільності економіки. У цьому контексті важливим є дослідження впливу фіскальних інструментів на розвиток підприємництва, визначення ключових факторів формування податкових ризиків та розробка рекомендацій щодо їх мінімізації.

Таким чином, дослідження фіскального середовища функціонування суб'єктів господарювання в умовах економічної нестабільності має важливе теоретичне та практичне значення. Воно спрямоване на визначення основних тенденцій розвитку фіскальної політики, оцінку впливу податкових ризиків на діяльність суб'єктів господарювання та обґрунтування напрямів удосконалення фіскального регулювання. Результати такого дослідження можуть бути використані для формування ефективної державної політики у сфері оподаткування, підвищення фінансової стійкості суб'єктів господарювання та забезпечення сталого економічного розвитку в умовах нестабільності економічного середовища.

### **17.1. Теоретичні засади формування фіскального середовища функціонування бізнесу**

Сучасний етап розвитку економічних систем характеризується високим рівнем динамічності, невизначеності та посиленням впливу кризових явищ на функціонування суб'єктів господарювання. Глобалізаційні процеси, цифровізація економіки, трансформація фінансових ринків, геополітичні виклики та макроекономічні дисбаланси суттєво впливають на умови ведення бізнесу та визначають нові вимоги до формування ефективної державної економічної політики. В таких умовах особливого значення набуває фіскальне середовище як один із

ключових факторів, що визначає стабільність функціонування суб'єктів господарювання та перспективи їх розвитку.

У сучасній економічній літературі поряд із традиційними категоріями державних фінансів дедалі частіше використовуються поняття «фіскальний простір» та «фіскальне середовище». Ці терміни застосовуються для більш комплексного аналізу процесів формування та реалізації фіскальної політики, а також оцінювання можливостей держави щодо ефективного управління фінансовими ресурсами та забезпечення соціально-економічного розвитку. Поняття фіскального простору, як правило, пов'язується з наявністю фінансових можливостей держави щодо збільшення бюджетних видатків без загрози фінансовій стабільності та макроекономічній рівновазі. Водночас фіскальне середовище характеризує сукупність економічних, інституційних, правових та організаційних умов, у межах яких формуються та реалізуються фіскальні відносини між державою та економічними суб'єктами.

Аналіз фахової економічної літератури свідчить про відсутність єдиного наукового підходу до визначення категорій «фіскальне середовище» та «фіскальний простір». У зв'язку з цим доцільним є проведення ґрунтовного аналізу зазначених понять з метою уточнення їхньої сутності та виокремлення ключових характеристик.

Автором концепції фіскального простору є науковець-практик П. Хеллер, який визначає фіскальний простір як додаткові можливості державного бюджету мати ресурсне забезпечення для фінансування необхідних потреб за умови підтримання стійкості фінансової позиції або стабільності економіки. Автор вважає, що неможливість обслуговувати державний борг і вірогідність дефолту або зростання інфляції є суттєвими обмежувачими факторами реалізації фіскального простору<sup>1</sup>.

Л. Тарангул та М. Хом'яком у своїх дослідженнях розглядають регіональний фіскальний простір як «резерв ресурсів приватного та публічного секторів, який є доступним для досягнення пріоритетних цілей соціально-економічного розвитку або може бути створений субнаціональними органами влади шляхом реалізації цілеспрямованого комплексу заходів у сфері податкової, бюджетної й боргової політики без зниження фіскальної стійкості регіону в середньостроковій перспективі з урахуванням діючої моделі фіскальної децентралізації»<sup>2</sup>. Автори

---

<sup>1</sup> Heller P. Back to Basics – Fiscal Space: What It Is and How to Get It // Finance & Development, June 2005. URL: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2005/06/basics.htm>

<sup>2</sup> Тарангул Л.Л., Хом'як М.С. Передумови та інструменти формування регіонального фіскального простору. *Економічний простір*. 2016. № 112. С. 87-99.

підкреслюють, що структура та функціонування фіскального простору визначаються неоднорідністю податкового потенціалу окремих територій, значною регіональною дисперсією рівня податкової бази, а також обсягом і характером отриманих трансфертів. При цьому враховується вплив як місцевих економічних факторів, так і централізованих бюджетних політик, що формують особливості фінансових взаємовідносин між державним центром та суб'єктами місцевого самоврядування. Підхід дозволяє більш детально аналізувати можливості мобілізації фінансових ресурсів на регіональному рівні та оцінювати ефективність фіскальної політики в умовах неоднорідного розвитку територій.

А. Крисоватий у своїх дослідженнях фіскальний простір трактує як «середовище реалізації фінансових відносин, які наявні внаслідок існування специфічних взаємодій індивідів та їх груп з державою або державними інституціями з приводу розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів, та їх використання в гюкальному, національному і глобальному вимірах (відповідно до багатовимірності моделей взаємодії, їх форм реалізації, статусних ролей, позицій та інтересів учасників) щодо управління доходами, видатками і борговими зобов'язаннями держави у відповідному циклі її економічного розвитку»<sup>3</sup>. У наведеному визначенні підкреслюється комплексний характер фінансових відносин, багаторівнева структура фіскального середовища та його взаємозв'язок з управлінням доходами, видатками і державним боргом у межах економічного циклу. Такий підхід визначає фіскальне середовище як багатогранну систему фінансових взаємодій між державою та економічними суб'єктами.

Є. Волковський, Е. Котіна, М. Степура досліджуючи питання бюджетного потенціалу та потенціалу бюджету території пропонують територіальний фіскальний простір (можливості) розглядати як «загальна сума фінансових ресурсів, наявних у розпорядженні територіальних органів влади та управління (та / або можуть бути залучені ними), які об'єктивно можуть бути використані ними для виконання своїх повноважень у межах існуючої моделі фіскального федералізму. Кількісно територіальний фіскальний простір включає до себе, окрім бюджетного потенціалу території, ще залучені, позикові кошти (у вигляді, наприклад, трансфертів та позичок) та вивільнені фінансові ресурси у

---

<sup>3</sup> Фіскальний простір сталого соціально-економічного розвитку держави: монографія / за ред. А. І. Крисоватий. Тернопіль : ТНЕУ, 2016. С.65

результаті ефективного використання наявного бюджетного потенціалу території. При цьому він складається з фінансових ресурсів, при використанні яких не порушується бюджетна стійкість в середньостроковій та довгостроковій перспективі»<sup>4</sup>. Такий підхід вирізняється комплексністю, оскільки до складу територіального фіскального простору включаються не лише власні бюджетні ресурси території, а й залучені та позикові кошти, зокрема трансферти та позички, а також фінансові ресурси, що вивільняються внаслідок підвищення ефективності використання наявного бюджетного потенціалу. Водночас важливою особливістю цього визначення є акцент на необхідності дотримання бюджетної стійкості у середньостроковій та довгостроковій перспективі.

І. Цимбалюк трактує фіскальний простір регіону як «середовище взаємодії між економічними суб'єктами та органами самоврядування стосовно перерозподілу фінансових ресурсів регіону, детермінантами формування та розширення якого є: орієнтири та механізми фіскальної політики; бюджетний устрій і структура бюджетної системи; величина податкового потенціалу території». Автор вважає, що «фіскальний простір регіонів обмежується впливом фіскальної політики держави, орієнтири та відповідні механізми реалізації якої через законодавче встановлення визначають рамки можливостей економічних суб'єктів приймати самостійні рішення й впливати на процес акумулювання та використання фінансових ресурсів у бюджетах певного рівня»<sup>5</sup>. Такий підхід акцентує увагу на інституційній природі фіскального простору, підкреслюючи його залежність від взаємодії учасників фінансових відносин та механізмів бюджетного регулювання. Автор визначає ключові детермінанти формування та розширення фіскального простору регіону, серед яких важливе місце займають орієнтири та інструменти фіскальної політики, бюджетний устрій і структура бюджетної системи, а також величина податкового потенціалу території. У дослідженні підкреслюється обмеженість фіскального простору регіонів впливом державної фіскальної політики.

І. Чернець розглядає фіскальний простір як «фінансові відносини, які виникають в результаті взаємодії фізичних, юридичних осіб та їх груп з державою або державними інституціями з приводу розподілу, перерозподілу і використання фінансових ресурсів на державному рівні

---

4 Волковський С. І., Котіна Е.М., Степура М.М. Бюджетний потенціал та потенціал бюджету території: методичні аспекти. *Проблеми економіки*. 2014. № 4. С. 359.

5 Цимбалюк І. Сутність та складники фіскального простору інклюзивного розвитку регіонів. *Підприємство та інновації*. 2019. № 10. С. 167.

щодо управління доходами, видатками і борговими зобов'язаннями держави»<sup>6</sup>. Такий підхід зосереджує увагу на сутності фіскального простору як сукупності фінансових взаємозв'язків між державою, підприємствами, організаціями та населенням. Автор підкреслює роль держави як ключового суб'єкта формування фіскального простору, який здійснює управління доходами, видатками та борговими зобов'язаннями через реалізацію бюджетної та податкової політики. У цьому контексті фіскальний простір виступає важливим інструментом державного регулювання соціально-економічного розвитку країни, забезпечення макроекономічної стабільності та ефективного використання фінансових ресурсів. Крім того, такий підхід дозволяє розглядати фіскальний простір як динамічну систему, що змінюється залежно від економічних умов, фінансової політики держави та пріоритетів суспільного розвитку.

І. Чернець у своїх дослідженнях дає визначення і поняттю «фіскальний простір регіону». На нашу автора, фіскальний простір регіону доцільно розглядати як середовище взаємодії економічних суб'єктів та органів місцевого самоврядування щодо розподілу, перерозподілу та використання фінансових ресурсів регіону. Важливе значення у формуванні фіскального простору регіону має податковий потенціал, реалізація якого здійснюється через податкове законодавство, діяльність фіскальних органів та платників податків. Це сприяє максимізації надходжень до бюджетів різних рівнів і створює передумови для стимулювання соціально-економічного розвитку держави та її регіонів<sup>7</sup>.

Квасній О. Р. в ході дослідження наукових підходів до трактування сутності фіскального простору пропонує під фіскальним простором територіальної громади розуміти «сукупність економічних процесів та фінансових взаємодій суб'єктів економіки громади, локалізованих в її межах, які стали результатом провадження активної фіскальної політики щодо нарощення податкового потенціалу території та посилення цільової орієнтації видатків з місцевого бюджету, спрямованої на підвищення життєдіяльності територіальної громади та рівня її фінансової спроможності»<sup>8</sup>. Такий підхід охоплює як економічні процеси, так і фінансові взаємозв'язки між суб'єктами господарювання, органами

---

<sup>6</sup> Чернець І. Теоретико-організаційні засади функціонування регіонального фіскального простору. *Світ фінансів*. 2022. № 4 (73). С. 107.

<sup>7</sup> Чернець І. Теоретико-організаційні засади функціонування регіонального фіскального простору. *Світ фінансів*. 2022. № 4 (73). С. 107.

<sup>8</sup> Квасній О. Р. Теоретичні основи визначення фіскального простору територіальних громад в умовах децентралізації. *Бізнес Інформ*. 2019. № 11. С. 38.

місцевого самоврядування та іншими учасниками економічних відносин. Важливою особливістю даного підходу є акцент на територіальному аспекті формування фіскального простору, що дозволяє розглядати його як локалізовану систему фінансово-економічних відносин у межах конкретної територіальної громади. Крім того, у запропонованому визначенні підкреслюється роль активної фіскальної політики як ключового чинника формування фіскального простору. Це свідчить про те, що фіскальний простір не є статичною категорією, а формується під впливом управлінських рішень органів місцевого самоврядування, спрямованих на підвищення податкового потенціалу та ефективності використання бюджетних ресурсів. Такий підхід дозволяє розглядати фіскальний простір як інструмент забезпечення фінансової самодостатності територіальних громад та стимулювання їх соціально-економічного розвитку.

Є. Кузькін у своїх дослідженнях фіскальний простір місцевого самоврядування розглядає як «сукупність локалізованих у межах певної території економічних процесів і господарських відносин (сформованих у ході інституціонально-упорядкованої взаємодії суб'єктів, орієнтованої на реалізацію індивідуальних і колективних інтересів), результати здійснення яких в рамках дії податкового та бюджетного механізмів держави визначають на основі розробки та реалізації активної фіскальної політики фінансовий потенціал, що може бути використаний для реалізації органами самоврядування (в межах наданих ним прав і повноважень) на місцевому рівні діапазону рішень у сфері регіонального розвитку, що відповідають загальнодержавним цілям і пріоритетам підтримки життєдіяльності територіальної громади, в межах дотримання вимог і обмежень щодо збереження стійкості фінансового стану держави та її регіонів»<sup>9</sup>. Запропоноване визначення охоплює не лише економічні процеси та фінансові взаємодії, а й інституційні аспекти їх формування. Особливістю даного підходу є акцент на інституційно-упорядкованій взаємодії суб'єктів економіки, що дозволяє розглядати фіскальний простір як результат функціонування системи управління публічними фінансами на місцевому рівні. Такий підхід підкреслює роль державних і місцевих інституцій у формуванні умов для розвитку територій та забезпечення фінансової спроможності органів місцевого самоврядування. Крім того, автор приділяє увагу взаємозв'язку фіскального

---

<sup>9</sup> Кузькін Є. Ю. Формування фіскального простору місцевого самоврядування в умовах децентралізації державних фінансів. *Проблеми економіки*. 2018. № 2. С. 331.

простору з податковим і бюджетним механізмами держави. Це дозволяє розглядати фіскальний простір як результат реалізації активної фіскальної політики, що спрямована на формування фінансового потенціалу території та створення умов для прийняття управлінських рішень у сфері регіонального розвитку. Важливим є також підкреслення того, що використання такого потенціалу здійснюється в межах наданих органам місцевого самоврядування повноважень та відповідно до загальнодержавних стратегічних цілей. Водночас дане визначення акцентує увагу на необхідності дотримання фінансової стійкості держави та її регіонів, що свідчить про збалансований підхід до формування фіскального простору. Таким чином, автор підкреслює взаємозалежність між розвитком територіальних громад і загальнодержавною фінансовою стабільністю, що є важливим елементом сучасної системи публічних фінансів.

Поряд із трактуванням поняття «фіскальний простір» у науковій літературі значна увага приділяється дослідженню категорії «фіскальне середовище». Це обумовлено необхідністю більш комплексного аналізу умов функціонування суб'єктів господарювання та оцінки впливу фіскальної політики на їхню діяльність. На відміну від фіскального простору, який здебільшого характеризує територіальні та інституційні межі формування фінансового потенціалу, фіскальне середовище відображає сукупність економічних, правових, організаційних та інституційних умов, у яких здійснюється діяльність суб'єктів господарювання під впливом фіскальних інструментів держави. Використання категорії «фіскальне середовище» дозволяє розширити дослідницький підхід та врахувати вплив податкової політики, бюджетного регулювання, фінансових стимулів і обмежень, а також інституційних факторів на розвиток підприємницької діяльності. У цьому контексті особливого значення набуває аналіз наукових підходів до трактування сутності поняття «фіскальне середовище», визначення його складових елементів та оцінка впливу на функціонування суб'єктів господарювання в умовах економічної нестабільності.

Таким чином, доцільним є подальший розгляд наукових підходів до визначення поняття «фіскальне середовище» з метою формування теоретичного підґрунтя дослідження та уточнення його змістовного наповнення.

П. Пірнікоза трактує інституційне фіскальне середовище як «середовище, яке формується під впливом офіційно встановлених норм фіскального законодавства та неофіційних, усталених у суспільстві

законів, правил поведінки, що регулюють і контролюють діяльність (поведінку) суб'єктів фіскальних правовідносин»<sup>10</sup>. Представлене визначення акцентує увагу на інституційній природі фіскального середовища, підкреслюючи його формування під впливом як формальних, так і неформальних інститутів. До формальних інститутів у даному випадку віднесено законодавчо визначені норми податкового та бюджетного регулювання, що встановлюють правила взаємодії між державою та суб'єктами господарювання. Водночас автор наголошує на важливості неформальних інститутів, зокрема суспільних норм, традицій, рівня податкової культури та поведінкових моделей учасників фіскальних відносин, які також суттєво впливають на ефективність функціонування фіскального середовища.

Такий підхід дозволяє розглядати фіскальне середовище як багаторівневу систему взаємодії економічних суб'єктів, у межах якої формуються умови для реалізації фіскальної політики держави. Важливою перевагою даного визначення є врахування поведінкових та інституційних чинників, що особливо актуально в умовах економічної нестабільності, коли роль неформальних правил та адаптаційних механізмів значно зростає.

Отже, трактування П. Пірнікози розширює наукове розуміння фіскального середовища, підкреслюючи його інституційний характер та визначаючи вплив як формальних, так і неформальних норм на функціонування суб'єктів господарювання. Це створює теоретичне підґрунтя для подальшого дослідження фіскального середовища в контексті забезпечення ефективності економічної діяльності та формування сприятливих умов розвитку підприємництва.

Т. Мединська розглядаючи поняття фіскальне середовище стверджує, що дане «поняття, що описує загальну сукупність умов формування та реалізації фіскальної політики, які включають усі чинники впливу на державні фінанси, враховує економічний і політичний контекст, правове регулювання, макроекономічні індикатори, а саме: рівень доходів і витрат, податково-бюджетна політика, правова база, макроекономічні умови, податкова система, економічне зростання, інфляція, економічна, соціальна та політична стабільність, міжнародна кон'юнктура, в т.ч. рівень міжнародного кредитування, зовнішнього боргу, глобальні соціально-політичні ризики і т.д., що також охоплює всі процеси,

---

<sup>10</sup> Пірнікоза П. В. Роль фіскального інституційного середовища у детінізації економіки. *Світ фінансів*. 2018. Вип. 1. С. 31.

пов'язані з адмініструванням бюджетних доходів і витрат»<sup>11</sup>. Авторка акцентує увагу на економічних, політичних, правових та макроекономічних складових, включаючи податкову систему, бюджетну політику, рівень доходів і витратків, інфляцію, економічне зростання, міжнародну кон'юнктуру та соціально-політичну стабільність. Такий підхід характеризує фіскальне середовище як багатофакторну систему, що формується під впливом внутрішніх і зовнішніх умов розвитку державних фінансів, а також охоплює процеси адміністрування бюджетних доходів і витратків.

Таким чином, узагальнення наведених підходів дозволяє визначити фіскальне середовище як складну багаторівневу систему фінансових відносин, ресурсів, інституційних умов та економічних процесів, що формуються під впливом фіскальної політики держави, бюджетного устрою, податкової системи та фінансового потенціалу територій. Фіскальне середовище відіграє важливу роль у забезпеченні ефективного управління державними фінансами, досягненні макроекономічної стабільності та стимулюванні соціально-економічного розвитку держави й її регіонів.

На основі аналізу економічної літератури можна виокремити низку характерних особливостей поняття «фіскальне середовище».

По-перше, фіскальне середовище є складовою загального економічного середовища та відіграє важливу роль у забезпеченні соціально-економічного розвитку держави, регіонів і територіальних громад. Воно сприяє підвищенню рівня добробуту населення, фінансової спроможності та самодостатності територіальних суспільних систем різних рівнів, а також формує передумови для ефективного функціонування економіки та забезпечення сталого розвитку.

По-друге, фіскальне середовище охоплює широкий спектр фінансових відносин і взаємодій між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, суб'єктами господарювання та населенням. У цьому контексті воно виступає як багаторівнева система, яка функціонує на локальному, регіональному, національному та міжнародному рівнях.

По-третє, фіскальне середовище формується під впливом сукупності інституційних, соціальних, правових та організаційно-економічних умов взаємодії суб'єктів фінансових відносин. До таких умов належать бюджетна система, податкова політика, фінансове законодавство,

---

<sup>11</sup> Мединська Т. В. Сутність фіскального середовища стимулювання підприємництва на різних рівнях управління: концептуалізація понять. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки*. 2024. № 79. С. 167.

макроекономічна ситуація, рівень економічного розвитку, фінансовий потенціал територій, а також ефективність функціонування державних інституцій. У межах цих взаємодій відбуваються процеси формування, розподілу, перерозподілу та використання фінансових ресурсів на різних рівнях управління, що пов'язані з управлінням доходами, видатками та борговими зобов'язаннями держави.

По-четверте, фіскальне середовище є результатом реалізації державної фінансової політики та впровадження заходів органами державної влади у сфері функціонування податкової та бюджетної систем. Воно відображає ефективність державного регулювання економіки, рівень фінансової децентралізації, стан міжбюджетних відносин і можливості територіального розвитку.

Крім того, фіскальне середовище характеризується динамічністю та залежністю від змін економічної ситуації, державної політики, соціально-економічних процесів і глобальних викликів. Воно постійно трансформується під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів, що визначають напрями розвитку державних фінансів та ефективність функціонування економіки загалом.

Однією з ключових функцій якості фіскального середовища є забезпечення бюджетної ефективності на різних рівнях управління, що передбачає раціональну акумуляцію, розподіл і перерозподіл фінансових ресурсів з метою досягнення загальноекономічних та соціальних цілей<sup>12</sup>. Така ефективність спрямована на забезпечення повної зайнятості населення, стабільності цін, стимулювання економічного зростання та підтримання макроекономічної рівноваги. Водночас якісне фіскальне середовище створює можливості для впливу на економічну кон'юнктуру шляхом коригування податкової політики та обсягів державних видатків, що дозволяє державі оперативно реагувати на економічні виклики та забезпечувати сталий розвиток економіки.

Формування фіскального середовища в Україні є складним процесом, який відбувається під впливом економічних, політичних, інституційних та соціальних чинників. Воно визначається особливостями розвитку національної економіки, станом державних фінансів, рівнем бюджетної децентралізації, а також пріоритетами державної фіскальної політики.

Фіскальне середовище в Україні формується через функціонування податкової та бюджетної систем, які забезпечують акумуляцію, розподіл

---

<sup>12</sup> Мединська Т. В. Сутність фіскального середовища стимулювання підприємництва на різних рівнях управління: концептуалізація понять. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки*. 2024. № 79. С. 154.

і перерозподіл фінансових ресурсів між державним і місцевими бюджетами. Важливу роль у цьому процесі відіграє податкова політика держави, що визначає рівень податкового навантаження, структуру податкових надходжень та умови ведення підприємницької діяльності. Водночас бюджетна політика спрямована на забезпечення ефективного використання державних фінансових ресурсів, фінансування соціально-економічного розвитку та підтримку стратегічних галузей економіки.

Значний вплив на формування фіскального середовища в Україні має процес фінансової децентралізації, який передбачає розширення фінансових повноважень органів місцевого самоврядування, зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів та підвищення фінансової самостійності територіальних громад. У результаті цього зростає роль регіонального рівня у формуванні та використанні фінансових ресурсів, що сприяє більш ефективному вирішенню місцевих соціально-економічних проблем<sup>13</sup>.

Важливим чинником формування фіскального середовища є також нормативно-правове забезпечення функціонування державних фінансів. Основу правового регулювання становлять Бюджетний кодекс України, Податковий кодекс України, Митний кодекс України, а також інші законодавчі та нормативні акти, які визначають правила формування доходів бюджетів, здійснення видатків та управління державним боргом.

Крім того, формування фіскального середовища в Україні відбувається під впливом макроекономічних факторів, зокрема темпів економічного зростання, рівня інфляції, стану платіжного балансу, рівня державного боргу та зовнішньоекономічної ситуації. Значну роль також відіграють міжнародні фінансові організації та інтеграційні процеси, які впливають на реформування системи державних фінансів та вдосконалення фіскальної політики.

Фіскальне середовище функціонування бізнесу охоплює комплекс фінансово-економічних, інституційних та нормативно-правових умов, які визначають особливості взаємодії суб'єктів господарювання з державою у процесі формування, розподілу та використання фінансових ресурсів. До основних складових фіскального середовища функціонування бізнесу належать:

– система оподаткування бізнесу, що включає рівень податкового навантаження, ставки податків, податкові пільги, спеціальні та спрощені

---

<sup>13</sup> Возняк Г. В., Капленко Г. В., Коваль В. М. Децентралізація як основа зміцнення фінансової самодостатності та розвитку територіальних громад. *Економіка і суспільство*. 2022. № 42.

режими оподаткування, порядок адміністрування податків і зборів, а також прозорість та ефективність податкової системи;

- доступ до державних фінансових ресурсів, зокрема бюджетних дотацій, субсидій, грантів, державних програм підтримки підприємництва, інноваційної діяльності та розвитку малого і середнього бізнесу;

- механізми податкового контролю та звітності, які охоплюють порядок подання фінансової та податкової звітності, проведення перевірок, застосування санкцій, а також рівень цифровізації процесів адміністрування податків;

- стабільність та передбачуваність фіскальної політики, що забезпечує сприятливі умови для довгострокового планування діяльності бізнесу, інвестиційної активності та зменшення фінансових ризиків;

- рівень фіскального навантаження на суб'єктів господарювання, що впливає на конкурентоспроможність бізнесу, інвестиційну привабливість та розвиток підприємницької діяльності;

- ефективність бюджетної політики держави щодо підтримки підприємництва, розвитку інфраструктури та стимулювання економічного зростання;

- наявність механізмів державного стимулювання інвестиційної діяльності, включаючи податкові преференції, компенсаційні програми та фінансові гарантії;

- рівень прозорості та відкритості фіскальної політики, доступність інформації щодо податкових змін та бюджетних програм підтримки бізнесу;

- взаємодію бізнесу з органами державної влади та місцевого самоврядування у сфері фіскальної політики та фінансового регулювання;

- рівень цифровізації фіскального адміністрування, використання електронних сервісів, автоматизації податкових процедур і впровадження сучасних інформаційних технологій у сфері державних фінансів.

Отже, фіскальне середовище визначає умови функціонування суб'єктів господарювання, впливаючи на їх фінансову стійкість, інвестиційну активність та рівень ділової активності загалом. Водночас особливості податкової політики, зміни законодавства, механізми адміністрування податків та рівень податкового навантаження зумовлюють виникнення певних ризиків для бізнесу. У таких умовах важливого значення набуває дослідження податкових ризиків як складової фіскального середовища функціонування підприємств. Саме тому доцільно перейти до розгляду податкових ризиків у фіскальному

середовищі функціонування суб'єктів господарювання, їх сутності, видів та особливостей управління ними.

## **17.2. Податкові ризики у фіскальному середовищі функціонування суб'єктів господарювання**

У сучасних умовах економічної нестабільності особливого значення набуває дослідження податкових ризиків як важливої складової фіскального середовища функціонування суб'єктів господарювання. Динамічні зміни податкового законодавства, нестабільність економічної ситуації, трансформаційні процеси у фінансовій системі, а також посилення фіскального навантаження обумовлюють зростання рівня невизначеності у діяльності підприємств та формування додаткових ризиків, пов'язаних із виконанням податкових зобов'язань.

Аналіз наукових підходів до трактування сутності податкових ризиків свідчить про відсутність єдиного підходу до визначення даної економічної категорії, що обумовлено багатогранністю податкових відносин та різноманітністю факторів, які впливають на їх формування. У науковій літературі податкові ризики розглядаються як з позицій держави, так і з позицій суб'єктів господарювання, а також як результат взаємодії між ними.

Так, О. Десятюк розглядає податковий ризик як можливість виникнення негативних економічних наслідків, що виникають унаслідок неефективності податкового механізму, стратегії податкової діяльності та правопорушень у сфері оподаткування<sup>14</sup>. Дане трактування акцентує увагу на системному характері податкових ризиків та їх зв'язку з ефективністю податкової політики і функціонування податкового механізму.

О.М. Воронкова визначає податковий ризик як ймовірну загрозу для суб'єктів податкових відносин, що виникає в умовах невизначеності та конфліктності процесу оподаткування та супроводжується можливістю фінансових втрат або невикористаних можливостей<sup>15</sup>. У цьому випадку увага зосереджена на невизначеності податкового середовища та можливих економічних наслідках для учасників податкових відносин.

---

<sup>14</sup> Десятюк О. М. Управління податковими ризиками – нова парадигма розбудови податкової системи України. *Вісн. нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. Серія: Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. 2007. № 606. С. 356.

<sup>15</sup> Воронкова О. М. Управління податковими ризиками у сучасній системі фінансової безпеки України. *Вісник Черкаського університету*. Серія «Економічні науки». 2018. № 3. С. 12.

Матвійчук А.В. трактує податковий ризик як вид фінансового ризику, що пов'язаний із можливістю виникнення втрат унаслідок змін у податковому законодавстві, зокрема введення нових податків, підвищення ставок або зміни умов надання податкових пільг<sup>16</sup>. У даному випадку податкові ризики розглядаються як складова фінансових ризиків підприємства, що виникають унаслідок змін податкової політики держави.

Н.Г. Євченко характеризує податковий ризик як «економічну категорію, що відображає характерні особливості податкових відносин, які виражаються в об'єктивно існуючих невизначеності та конфліктності, притаманних процесам управління та прийняття рішень в сфері оподаткування, що супроводжуються можливими загрозами та невикористаними можливостями для учасників податкових відносин»<sup>17</sup>. Такий підхід підкреслює комплексний характер податкових ризиків та їх вплив на процес прийняття управлінських рішень.

Курило В.І. та Мушенок В.В. розглядають податковий ризик як «економіко-правову модель пропонуваного негативних наслідків у вигляді виникнення незапланованого у фінансово-господарській діяльності платника податку податкового зобов'язання чи інших не фінансових ризиків (вилучення документів, арешту майна тощо) з причини відповідних дій держави (зміні податкового законодавства, вчасного ненадання податкового кредиту, зміні чи скасуванню діючих податкових пільг; застосуванні податкових санкцій; неоднозначному тлумаченні законодавства тощо) чи платника податків (недекларування та неповне податкових зобов'язань, неперерахування належних до сплати сум зобов'язань до бюджету невиконання платником податків іншого законодавства, контроль за яким покладено на контролюючі органи)»<sup>18</sup>. Такий підхід відображає взаємозв'язок між державою та суб'єктами господарювання у процесі формування податкових ризиків.

Панченко О.І. визначає податковий ризик як ймовірність фінансових втрат унаслідок змін податкового законодавства, зокрема зміни ставок податків, об'єктів оподаткування, строків сплати або скасування

---

<sup>16</sup> Матвійчук А.В. Аналіз і управління економічним ризиком: навч. посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. С. 18.

<sup>17</sup> Євченко Н. Г. Податкові ризики в діяльності банку. *Часопис економічних реформ*. 2011. № 2. С. 31–40.

<sup>18</sup> Курило В. І., Мушенок В. В. Визначення поняття «податковий ризик» у податковому законодавстві України. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Право*. 2015. Вип. 213(1). С. 186.

податкових пільг<sup>19</sup>. Автор увагу приділяється виключно впливу нормативно-правових змін на діяльність суб'єктів господарювання, що, звужує даний підхід.

Юр'єва І.А. розглядає податкові ризики як «ймовірність виникнення несприятливих подій для підприємства, пов'язаних з порушенням податкового законодавства, неправильним розрахунком податків або неналежним виконанням податкових зобов'язань, що може призвести до фінансових втрат у вигляді штрафів, пені або інших санкцій з боку податкових органів»<sup>20</sup>. У цьому підході акцент зроблено на причинно-наслідковому зв'язку між діями платника податків та можливими негативними фінансовими наслідками. Також важливим є те, що автор підкреслює фінансові наслідки таких ризиків, а саме штрафи, пеню та інші санкції з боку податкових органів, що дозволяє чітко визначити економічну сутність податкового ризику. Разом із тим, визначення має певні обмеження, оскільки зосереджується переважно на негативних наслідках і не враховує вплив зовнішніх факторів, таких як зміни податкового законодавства, неоднозначність його трактування або дії контролюючих органів. Отже, такий підхід є достатньо змістовним і логічним, однак потребує розширення з урахуванням зовнішніх чинників та ширшого розуміння природи податкових ризиків.

Отже, проведений аналіз наукових підходів до трактування податкових ризиків дозволяє виділити такі основні підходи до їх визначення:

- системно-управлінський підхід, який розглядає податкові ризики як наслідок недосконалості податкового механізму та управління податковими процесами;
- ризикоорієнтований (ймовірнісний) підхід, що трактує податкові ризики як загрозу виникнення фінансових втрат в умовах невизначеності;
- фінансовий підхід, відповідно до якого податкові ризики розглядаються як складова фінансових ризиків підприємства;
- комплексний економічний підхід, що розглядає податкові ризики як економічну категорію, пов'язану з невизначеністю податкових відносин;

---

<sup>19</sup> Панченко О. І. Типологізація фінансових ризиків як основа організації їх страхового захисту. *Бізнес Інформ*. 2019. № 3. С. 355.

<sup>20</sup> Юр'єва І. А. Діагностика податкових ризиків як інструмент забезпечення фінансово-економічної безпеки. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ» (економічні науки)*. 2024. № 6. С. 25.

- нормативно-правовий підхід, який пов'язує податкові ризики зі змінами податкового законодавства;
- економіко-правовий (інституційний) підхід, що розглядає податкові ризики як результат взаємодії держави та платників податків.

Таким чином, різноманітність наукових підходів до трактування податкових ризиків свідчить про складність цієї категорії та необхідність її комплексного дослідження у фіскальному середовищі функціонування суб'єктів господарювання.

Податкові ризики виступають як об'єктивний елемент фіскального середовища, що виникає під впливом змін у податковому законодавстві, нестабільності податкових правил, складності адміністрування податків, а також недосконалості механізмів державного регулювання. Вони мають двосторонній характер, оскільки вони впливають не лише на діяльність суб'єктів господарювання, але й на ефективність функціонування фіскальної системи держави. З одного боку, високий рівень податкових ризиків може призводити до зниження інвестиційної активності, погіршення фінансового стану підприємств та зростання тінізації економіки. З іншого боку, ефективне управління податковими ризиками сприяє підвищенню рівня податкової дисципліни, забезпеченню стабільності бюджетних надходжень та формуванню сприятливого фіскального середовища.

Податки, виступаючи важливими регуляторами бюджетно-податкової політики держави, одночасно виконують стимулюючу функцію та формують зовнішні обмеження щодо фінансових результатів діяльності суб'єктів господарювання і рівня прибутковості їхнього капіталу. У цьому контексті податкова система впливає на прийняття управлінських рішень підприємствами, визначаючи умови їх фінансово-господарської діяльності.

Водночас наявність інституційних дисбалансів, недоскопальність механізмів взаємодії між суб'єктами податкових відносин, а також недостатня ефективність податкового регулювання спричиняють виникнення податкових ризиків. За таких умов зростає потреба в удосконаленні податкової політики, підвищенні прозорості та ефективності податкового адміністрування, а також формуванні дієвих інструментів контролю за виконанням податкових зобов'язань суб'єктами господарювання. Це, своєю чергою, сприятиме зменшенню рівня податкових ризиків і забезпеченню стабільності функціонування суб'єктів господарювання в умовах економічної нестабільності.

Управління у сфері оподаткування здійснюється в умовах невизначеності, наявності суперечностей між учасниками податкових відносин, впливу дестабілізуючих чинників та пов'язаних із ними ризиків. Така ситуація обумовлює необхідність врахування податкових ризиків у процесі прийняття управлінських рішень суб'єктами господарювання та органами державного управління.

Відповідно до статті 14 Податкового кодексу України, ризик визначається «як ймовірність недекларування або неповного декларування платником податків своїх податкових зобов'язань, а також невиконання вимог іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи»<sup>21</sup>. Таким чином, законодавче трактування ризику акцентує увагу насамперед на можливості девіантної поведінки платника податків та ухиленні від виконання податкових зобов'язань. У цьому контексті податкові ризики доцільно розглядати як ймовірність недоотримання державним бюджетом податкових надходжень унаслідок дій платників податків, які можуть мати як навмисний, так і ненавмисний характер. Для суб'єктів господарювання такі ризики пов'язані з можливістю порушення податкового законодавства в результаті помилок у веденні обліку, неправильного застосування норм законодавства або свідомого ухилення від сплати податків, що, у свою чергу, призводить до застосування штрафних санкцій та зростання витрат підприємства. Водночас важливою складовою податкових ризиків для підприємств є також ймовірність змін у податковому законодавстві. Часті законодавчі новації можуть спричиняти додаткові фінансові та адміністративні витрати, пов'язані з адаптацією облікових систем, переглядом податкової політики підприємства та необхідністю впровадження нових процедур звітності. Таким чином, податкові ризики охоплюють не лише ризики недотримання податкового законодавства, але й ризики, пов'язані з нестабільністю податкового середовища та необхідністю адаптації суб'єктів господарювання до змін у фіскальній політиці держави.

Проаналізувавши наукові підходи до трактування сутності податкових ризиків, а також врахувавши нормативне визначення ризику, закріплене у Податковому кодексі України, запропоновано податкові ризики трактувати як ймовірність виникнення фінансових, економічних, правових та організаційних втрат держави і суб'єктів господарювання

---

<sup>21</sup> Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

внаслідок невизначеності фіскального середовища, змін податкового законодавства, недосконалості податкового адміністрування, порушення податкової дисципліни та впливу внутрішніх і зовнішніх факторів функціонування податкової системи. Запропонований підхід має комплексний характер, оскільки поєднує два ключові аспекти податкових ризиків. По-перше, воно враховує податкові ризики держави, які проявляються у вигляді недоотримання податкових надходжень до бюджету, зниження ефективності податкової політики, зростання рівня тіньової економіки, ухилення від оподаткування та зниження податкової дисципліни платників податків. По-друге, визначення охоплює податкові ризики суб'єктів господарювання, які пов'язані з можливими фінансовими втратами через зміну податкового законодавства, застосування штрафних санкцій, донарахування податкових зобов'язань, адміністративні витрати, а також невизначеність у прийнятті управлінських рішень у сфері оподаткування.

Таким чином, запропоноване визначення дозволяє розглядати податкові ризики як багатогранну економічну категорію, що формується в процесі взаємодії держави та суб'єктів господарювання у фіскальному середовищі, особливо в умовах економічної нестабільності. Та на відміну від існуючих підходів поєднує інтереси держави та суб'єктів господарювання; враховує комплексний вплив фіскального середовища; охоплює фінансові, правові та організаційні аспекти податкових ризиків; відображає взаємозв'язок між ефективністю податкової системи та діяльністю суб'єктів господарювання.

На основі аналізу фахової літератури та нормативно-правових актів з питань оподаткування можна виділити такі основні групи податкових ризиків:

– ризик декларування – полягає у ймовірності виникнення помилок, неточностей або навмисних викривлень під час подання платником податків податкової звітності, що може призвести до неправильного визначення податкових зобов'язань та, відповідно, до фінансових втрат як для державного бюджету, так і для самого суб'єкта господарювання. Ризик декларування виникає внаслідок впливу різних факторів, серед яких особливе значення мають складність податкового законодавства, часті зміни нормативно-правових актів, недосконалисть облікових систем підприємства, недостатній рівень кваліфікації персоналу, а також невизначеність у трактуванні окремих норм податкового законодавства. У таких умовах суб'єкти господарювання можуть припускатися помилок

при визначенні об'єктів оподаткування, застосуванні ставок податків, використанні податкових пільг або заповненні податкової звітності;

- наявність взаємовідносин із ризиковими суб'єктами господарювання (які перебувають у розшуку, по яких наявні кримінальні провадження пов'язані із ухиленням від сплати податків, мають ознаки фіктивності та нереальної господарської діяльності),

- значний розмір інших витрат, перевищення операційних витрат над собівартістю, значні суми дебіторської та кредиторської заборгованості, та їх зростання, тощо <sup>22</sup>;

- ризик звітності, який виникає у випадках несвоєчасного подання податкової звітності або її повної відсутності, що призводить до порушення встановлених законодавством термінів виконання податкових зобов'язань. Такий ризик є однією з важливих складових податкових ризиків суб'єктів господарювання, оскільки безпосередньо впливає на рівень податкової дисципліни та фінансову стабільність підприємства;

- ризик реєстрації, який виникає у випадках, коли суб'єкт господарювання не здійснює своєчасну постановку на облік у контролюючих органах, хоча відповідно до вимог податкового законодавства зобов'язаний це зробити. Такий ризик може проявлятися як на етапі створення підприємства, так і в процесі його подальшої діяльності, зокрема у разі зміни місцезнаходження, видів діяльності, системи оподаткування або виникнення нових об'єктів оподаткування, що потребують обов'язкової реєстрації <sup>23</sup>;

- ризик сплати податків – це ймовірність того, що платник податків не виконає свої зобов'язання повністю або вчасно. Він може проявлятися у трьох формах: часткова сплата, коли податки сплачуються лише частково; несвоєчасна сплата, коли податки сплачуються із запізненням відносно встановлених термінів; та повна несплата, коли податки взагалі не сплачуються.

Управління податковими ризиками являє собою комплекс взаємопов'язаних методів, інструментів і управлінських рішень, спрямованих на своєчасне виявлення, оцінювання та прогнозування ймовірності недонадходження податкових платежів до бюджету, а також на розроблення та реалізацію заходів щодо запобігання або мінімізації негативних наслідків таких ризиків.

---

<sup>22</sup> Матвійчук Л., Антошевська Д. Страхіві інструменти в системі управління податковими ризиками вітчизняних суб'єктів господарювання. *Modeling The Development of The Economic Systems*. 2024. № 2. С. 123.

<sup>23</sup> Державна податкова служба України. URL: <https://tax.gov.ua/>

Ефективне управління податковими ризиками передбачає системний підхід, що включає ідентифікацію потенційних джерел ризику, аналіз факторів їх виникнення, оцінювання рівня впливу на фінансові результати діяльності суб'єктів господарювання та бюджетну систему держави. Важливою складовою цього процесу є також моніторинг змін податкового законодавства, удосконалення внутрішніх процедур податкового планування та підвищення рівня податкової дисципліни.

Основні принципи управління податковими ризиками базуються на системному та послідовному підході до їх виявлення, оцінювання та мінімізації. Одним із ключових принципів є інтегроване управління, яке передбачає врахування податкових ризиків на всіх етапах діяльності як податкових органів так і суб'єктів господарювання (від планування та збору інформації до прийняття управлінських рішень і контролю за їх виконанням). Такий підхід дозволяє забезпечити узгодженість дій і підвищити ефективність управління ризиками.

Важливим принципом також виступає комплексний підхід, що передбачає всебічний аналіз діяльності платника податків, включаючи фінансові показники, особливості господарської діяльності, податкову історію та галузеві ризики. Це дає змогу більш точно визначити потенційні загрози та прийняти обґрунтовані рішення щодо їх мінімізації.

Для ідентифікації податкових ризиків у системі їх управління використовується метод групування платників податків відповідно до встановлених критеріїв і стандартів, що дає змогу детальніше оцінювати їх податкову поведінку та виявляти потенційні ризики. Одним із важливих інструментів цього аналізу є автоматизована перевірка та обробка податкової звітності платників податків, яка дозволяє оперативно виявляти відхилення та можливі порушення. Використання такого підходу сприяє впровадженню сучасної стратегії організації контрольно-перевірочної роботи <sup>24</sup>.

Принцип адаптивності означає необхідність постійного вдосконалення методів управління податковими ризиками відповідно до змін у законодавстві, економічному середовищі та розвитку інформаційних технологій. Завдяки цьому система управління ризиками залишається ефективною та відповідає сучасним умовам функціонування.

Динамічність управління податковими ризиками передбачає своєчасне реагування на зміни у фінансово-економічному та правовому

---

<sup>24</sup> Євтушенко Н. О. Податкові ризики та система керування ними. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Менеджмент інновацій*. 2016. Т.2 4, Вип. 6. С. 74.

середовищі, а також оперативне коригування підходів до оцінки ризиків. Це дозволяє запобігати можливим порушенням та зменшувати негативні наслідки для держави і платників податків.

Окрім цього, важливим принципом є інклюзивність, яка полягає у співпраці податкових органів з бізнесом, громадськістю та іншими зацікавленими сторонами. Така взаємодія сприяє підвищенню рівня податкової культури, покращенню обізнаності платників податків щодо можливих ризиків та формуванню партнерських відносин між державою і бізнесом.

Державна податкова служба України послідовно впроваджує принципи інклюзивності та безбар'єрності, забезпечуючи рівні можливості доступу до податкових послуг для всіх громадян і представників бізнесу. У сучасних умовах інклюзивність розглядається не як додаткова перевага, а як обов'язкова складова якісного державного сервісу. Податкова служба працює над створенням комфортних умов обслуговування для різних категорій населення, зокрема для осіб з інвалідністю, людей старшого віку, ветеранів, внутрішньо переміщених осіб, підприємців-початківців, а також для всіх платників податків, які потребують доступної, зрозумілої та ефективної комунікації. З метою підвищення зручності обслуговування платників у податковій службі впроваджено та активно використовуються електронні сервіси<sup>25</sup>.

На сучасному етапі взаємодії між платниками податків і податковими органами активно розвиваються цифрові платформи та електронні сервіси, що забезпечують більш ефективну та зручну комунікацію. Одним із ключових інструментів є електронний кабінет платника податків, який дозволяє здійснювати дистанційну взаємодію з податковими органами, подавати звітність, отримувати інформацію та контролювати стан розрахунків із бюджетом.

Важливим цифровим сервісом також є «Дізнайся більше про свого бізнес-партнера», що дає змогу перевіряти ділову репутацію контрагентів, зокрема отримувати відомості про наявність або відсутність податкового боргу. Використання такого інструменту сприяє зменшенню ризиків під час ведення господарської діяльності та укладання договорів. Значну роль у цифровізації податкової системи відіграє і доступ до інформації з державних реєстрів, що забезпечує відкритість і прозорість даних, а також спрощує процес отримання необхідної інформації через публічні електронні сервіси.

---

<sup>25</sup> Державна податкова служба України: офіційний сайт. URL: <https://tax.gov.ua/>

Окремим інструментом комунікації є сервіс «Пульс», який призначений для оперативного реагування на звернення фізичних та юридичних осіб щодо неправомірних дій або бездіяльності працівників податкових органів, а також можливих проявів корупції.

Загальнодоступний інформаційно-довідковий ресурс Державна податкова служба України створено для надання платникам податків та іншим користувачам офіційної довідкової інформації щодо податкового законодавства та адміністрування податків.

У 2026 році Державна податкова служба України продовжує впроваджувати сучасні цифрові рішення у сфері податкового адміністрування. Пріоритетними напрямками є ІТ-консолідація інформаційних ресурсів та їх адміністрування незалежним оператором, забезпечення безпеки використання даних і доступу до інформації про рух коштів платників податків на банківських рахунках, а також інтеграція інформаційно-комунікаційних систем податкової служби із системами Європейського Союзу.

Окрім сервісів, розміщених на офіційному вебсайті податкової служби, окремі послуги у сфері адміністрування податків також доступні на порталі державних електронних послуг Дія, що розширює можливості дистанційної взаємодії платників податків із державними органами та підвищує зручність отримання послуг<sup>26</sup>. Для представників бізнесу на порталі Дія доступний широкий перелік послуг, пов'язаних із податковими питаннями. Зокрема, підприємці можуть здійснити реєстрацію товариства з обмеженою відповідальністю на основі модельного статуту з одночасним вибором системи оподаткування. Також передбачено можливість автоматичної реєстрації фізичної особи-підприємця з обранням загальної або спрощеної системи оподаткування. Крім того, користувачі можуть подати онлайн-заяву про припинення діяльності ФОП, а також внести зміни до реєстраційних даних, зокрема щодо громадянства, видів економічної діяльності чи контактної інформації фізичної особи-підприємця<sup>27</sup>.

## ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження варто зазначити, що фіскальне середовище є комплексною системою, що охоплює економічні, політичні,

---

<sup>26</sup> Офіційний веб портал Дія. URL: <https://diia.gov.ua/>

<sup>27</sup> Павлютін Ю.М. Цифровізація системи податкового адміністрування: національний та іноземний досвід. *Правова позиція*. 2023. № 3 (40). С. 147.

інституційні та соціальні чинники і безпосередньо впливає на умови функціонування бізнесу та ефективність його діяльності. Ефективність фіскального середовища визначає рівень стабільності економіки, інвестиційну привабливість країни та створює сприятливі умови для розвитку підприємництва. Водночас податкові ризики виступають невід'ємною складовою діяльності підприємств і можуть виникати навіть при дотриманні ними всіх вимог законодавства, що підкреслює необхідність їх системного виявлення та оцінки.

Своєчасне ідентифікування та оцінка податкових ризиків дозволяє мінімізувати фінансові втрати і підвищити ефективність управління ресурсами суб'єктів господарювання. Розробка авторських підходів до трактування фіскального середовища та податкових ризиків сприяє більш точному розумінню їхньої сутності та особливостей прояву у практичній діяльності підприємств. Систематизація видів податкових ризиків та визначення чинників їх виникнення дає змогу розробляти ефективні стратегії управління ризиками на макро- та мікрорівнях.

У роботі розглянуто принципів управління податковими ризиками, застосування яких сприятиме підвищенню ефективності контролю і зменшуватиме негативні наслідки для бізнесу. Розвиток цифрових технологій та електронних сервісів у сфері податкового адміністрування значно підвищує прозорість і доступність інформації, спрощує взаємодію платників податків із державними органами та зменшує адміністративні бар'єри для підприємств.

Таким чином, вдосконалення фіскального середовища та впровадження ефективної системи управління податковими ризиками створює передумови для прогнозованої та стабільної діяльності суб'єктів господарювання, підвищує рівень довіри бізнесу до державних інституцій і забезпечує умови для сталого розвитку підприємницької діяльності. Ефективне фіскальне середовище і належне управління податковими ризиками є фундаментальними чинниками розвитку бізнесу та економіки країни загалом, що підкреслює їхню стратегічну значущість для державної економічної політики та формування сприятливого інвестиційного клімату.

## АНОТАЦІЯ

У роботі досліджено теоретичні та практичні аспекти формування фіскального середовища функціонування бізнесу, а також особливості виникнення та управління податковими ризиками як на макро- так і на мікрорівнях. У ході дослідження розкрито сутність понять «фіскальний

простір» та «фіскальне середовище», визначено їх роль у забезпеченні ефективного функціонування суб'єктів господарювання та розвитку економіки загалом. На основі аналізу наукових підходів узагальнено характерні особливості фіскального середовища та запропоновано авторський підхід до трактування його сутності. У роботі обґрунтовано, що формування фіскального середовища в Україні є складним і багатофакторним процесом, який відбувається під впливом економічних, політичних, інституційних та соціальних чинників. Визначено ключові елементи фіскального середовища та їх вплив на діяльність суб'єктів господарювання. Окремий розділ монографії присвячено дослідженню податкових ризиків у фіскальному середовищі функціонування суб'єктів господарювання. Розкрито сутність поняття «податкові ризики», запропоновано авторський підхід до їх трактування, систематизовано основні види податкових ризиків та визначено фактори їх виникнення. Також у монографії розглянуто принципи управління податковими ризиками та обґрунтовано напрями їх мінімізації в сучасних умовах.

### Література

1. Heller P. Back to Basics – Fiscal Space: What It Is and How to Get It // *Finance & Development*, June 2005. URL: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2005/06/basics.htm>
2. Возняк Г. В., Капленко Г. В., Коваль В. М. Децентралізація як основа зміцнення фінансової самодостатності та розвитку територіальних громад. *Економіка і суспільство*. 2022. № 42. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42->
3. Волковський Є. І., Котіна Е.М., Степура М.М. Бюджетний потенціал та потенціал бюджету території: методичні аспекти. *Проблеми економіки*. 2014. № 4. С. 357-362.
4. Воронкова О.М. Управління податковими ризиками у сучасній системі фінансової безпеки України. *Вісник Черкаського університету. Серія «Економічні науки»*. 2018. № 3. С. 10–17. DOI: <https://doi.org/10.31651/2076-5843-2018-3-10-17>
5. Державна податкова служба України: офіційний сайт. URL: <https://tax.gov.ua/>
6. Десятнюк О. М. Управління податковими ризиками – нова парадигма розбудови податкової системи України. *Вісник національного університету «Львівська політехніка». Серія: Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2007. № 606. С. 355–362.

7. Євтушенко Н. О. Податкові ризики та система керування ними. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Менеджмент інновацій*. 2016. Т.24, Вип. 6. С. 68–77.

8. Євченко Н.Г. Податкові ризики в діяльності банку. *Часопис економічних реформ*. 2011. № 2. С. 31–40.

9. Квасній О. Р. Теоретичні основи визначення фіскального простору територіальних громад в умовах децентралізації. *Бізнес Інформ*. 2019. № 11. С. 34–40. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-11-34-40>

10. Кузькін Є. Ю. Формування фіскального простору місцевого самоврядування в умовах децентралізації державних фінансів. *Проблеми економіки*. 2018. № 2. С. 328–334.

11. Курило В.І., Мушенко В.В. Визначення поняття «податковий ризик» у податковому законодавстві України. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Право*. 2015. Вип. 213(1). С. 181–187.

12. Матвійчук А.В. Аналіз і управління економічним ризиком: навч. посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 224 с.

13. Матвійчук Л., Антошевська Д. Страхові інструменти в системі управління податковими ризиками вітчизняних суб'єктів господарювання. *Modeling The Development Of The Economic Systems*. 2024. № 2. С. 121–126. DOI: <https://doi.org/10.31891/mdes/2024-12-10>

14. Мединська Т. В. Сутність фіскального середовища стимулювання підприємництва на різних рівнях управління: концептуалізація понять. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки*. 2024. № 79. С. 150–159. DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2024-79-20>

15. Офіційний веб портал Дія. URL: <https://diia.gov.ua/>

16. Павлютін Ю.М. Цифровізація системи податкового адміністрування: національний та іноземний досвід. *Правова позиція*. 2023. № 3 (40). С. 145–148. DOI <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2023-3.28>

17. Панченко О.І. Типологізація фінансових ризиків як основа організації їх страхового захисту. *Бізнес Інформ*. 2019. № 3. С. 350–357. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-3-350-357>

18. Пірникоза П. В. Роль фіскального інституційного середовища у детінізації економіки. *Світ фінансів*. 2018. Вип. 1. С. 22–34.

19. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

20. Тарангул Л.Л., Хом'як М.С. Передумови та інструменти формування регіонального фіскального простору. *Економічний простір*. 2016. № 112. С. 87–99.

21. Фіскальний простір сталого соціально-економічного розвитку держави: монографія / за ред. А. І. Крисоватий. Тернопіль : ТНЕУ, 2016. 332 с.

22. Цимбалюк І. Сутність та складники фіскального простору інклюзивного розвитку регіонів. *Підприємництво та інновації*. 2019. № 10. С. 166–171. DOI: <https://doi.org/10.37320/2415-3583/10.25>

23. Чернець І. Теоретико-організаційні засади функціонування регіонального фіскального простору. *Світ фінансів*. 2022. № 4 (73). С. 102-111. DOI: <https://doi.org/10.35774/SF2022.04.102>

24. Юр'єва І. А. Діагностика податкових ризиків як інструмент забезпечення фінансово-економічної безпеки. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ» (економічні науки)*. 2024. № 6. С. 23-27. DOI: <https://doi.org/10.20998/2519-4461.2024.6.23>

**Information about the author:**

**Lesia Matviychuk**

Candidate of Economic Sciences,  
Associate Professor at the Department of Finance,  
Banking, Insurance, and the Stock Market,  
Khmelnitskyi National University  
11 Instytut's'ka Str., Khmelnytskyi, 29016, Ukraine